

COLOFON

*Rosmalla (ISSN 0925-2894) wordt vier keer per jaar uitgegeven onder eindverantwoording van het bestuur van de Heemkundekring Rosmalen.
Heemhuis 'Mariënwater'
Berlicumseweg 8 5248 NT Rosmalen
Postbus 64 - 5240 AB Rosmalen
www.heemkundekringrosmalen.nl
info@heemkundekringrosmalen.nl*

Bestuur Heemkundekring Rosmalen:

- Rien van Grunsven, voorzitter
- secretaris, vacature
- Henda Pennings, penningmeester
- Arnold de Veer, bestuurslid
- Jan Zantkuijl, bestuurslid
- Kitty van der Doelen-Crane, notulist

Werkgroep Redactieraad 'Rosmalla':

- Harry Coppens
- Gerrit Mol
- Ad Tibosch
- Krien van Hirtum, (lay-out en tekstverwerking)

Productie:

- Grafisch Ontwerp, Atelier Meijs
- Omslag, drukkerij Van Gerwen

Losse nummers:

- € 4,50 per uitgave

Distributieadres:

- Harry Coppens
Stationsstraat 8
5241 EE Rosmalen,
Tel.: 073-5218349

Kopijadres:

- Heemkundekring Rosmalen
Postbus 64
5240 AB Rosmalen
- info@heemkundekringrosmalen.nl

Ledenadministratie:

- Ineke Veltman
Hildebrandstraat 48
5242 GE Rosmalen
Tel.: 073 5218810

Iedere auteur draagt persoonlijke verantwoordelijkheid over zijn of haar artikel. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd tenzij bronvermelding plaatsvindt.

JAARGANG 17- NUMMER 3 SEPTEMBER 2007

Inhoudsopgave	Pagina
<i>Redactie:</i> Voorwoord	2
<i>Wim Veekens:</i> Zomaar een toponiem: Kievitsven	2
<i>Harry Coppens:</i> Hertog Jan van Brabant	5
<i>Harry Coppens:</i> Van 's Hertogenbosch naar Berlicum	6
<i>Harry Coppens:</i> De Moeder	9
<i>Harry Coppens:</i> Hieronymus Bosch	10
<i>Harry Coppens:</i> Mijn dierbaar Ouderhuis	11
<i>Harry Coppens:</i> Tips voor de huisvrouw	12
<i>Henk en Mientje Savelkouls-van Nuland:</i> Unieke Rosmalense plattegrond	14
<i>Antoine de Visser:</i> Maarten van Rossum en de Meijerij (2)	20
<i>Gerrit Mol:</i> Uit het taalschrift van ons moeder	24
<i>Nico Spierings:</i> Ben je geboren voor 1977.....	25
<i>Harry Coppens:</i> Mijn dierbaar Brabant	26
<i>Harry Coppens:</i> 's Hertogenbosch onder water	27
<i>Harry Coppens:</i> En den boer stond mee peerden.....	28
<i>Harry Coppens:</i> Voor u gehoord (46)	30
Heemkundekring Rosmalen dankt zijn sponsors	32

Foto omslag:

Huidige landhuis en voormalig klooster Mariënwater voor Birgittinessen en Birgittijnen (1434 - 1713) op het landgoed Coudewater te Rosmalen (Rijksmonument). In de rechtervleugel het "Heemhuis Mariënwater" van de Heemkundekring Rosmalen.

Foto: Jo Versteijnen uit Rosmalen

Voorwoord van de redactie

Beste lezer,

Het is erg rustig in Rosmalen, als we dit voorwoord schrijven, hartje zomer. Maar de redactie werkt stug door. Daardoor kunnen we u weer bijtijds het volgende nummer van Rosmalla voorleggen. Interessante verhalen uit ons verleden worden afgewisseld met stukjes volkscultuur uit een wat bredere kring. Ondertussen werken we ook al, samen met Ad van Langen, aan het volgende nummer van Rosmalla. Dat wordt iets heel speciaals: de enige echte geschied-

schrijving van een echte Rosmalense vereniging, namelijk harmonie Sint-Cecilia!

Rectificatie

In de eerste aflevering van Maarten van Rossum en de Meierij, zie Rosmalla jaargang 17, nummer 2, is onder het kaartje van het hertogdom Gelre abusievelijk de naam Karel V terecht gekomen. De afgebeelde tekening is er echter een van “zo maar” een hertog. Onze excuses aan de schrijver van deze zeer interessante artikelenserie.

Zomaar een toponiem (1): Kievitsven Kruisstraat

Wim Veekens

Na een onderbreking van ruim drie jaar neem ik de (veld)naamkundige draad weer op. Het ligt in de bedoeling dat ik regelmatig een toponiem of veldnaam uit de vroegere gemeente Rosmalen onder de loep neem. Besproken worden toponiemen van de vier delen waaruit Rosmalen vroeger bestond: Kruisstraat (inclusief Heeseind), Maliskamp (inclusief Coudewater), Rosmalen-dorp (inclusief de polder) en Hintham (inclusief de Vliert).

Inleiding

Vorig jaar is er op het industrieterrein ‘Kruisstraat’ een straat bij gekomen met de naam *Kievitsven*, aan de invoering waarvan ik indirect mijn steentje heb bijgedragen. Daarnaast heb ik begin april 2006 iets over *Kievitsven* geschreven voor ‘Bureau het Groene Pad’, dit in verband met historische informatie over de Binckhorst. Ook schrijf ik nog over deze naam (en een twintigtal andere veldnamen) in een volgend jaar te verschijnen

boekwerk over de Nulandse Hei en omgeving, uit te geven door de heemkundekring van Nuland. (Wat ik hieronder over *Kievitsven* schrijf is een enigszins aangepaste bewerking van het nog te publiceren artikel over de toponymie van de Nulandse Hei).

Fragment topografische kaart Delft, 1964. Het rondje t.h.v. “de Binckhorst” markeert de ligging van het Kievitsven.

Ligging

Op de kadastrale kaart (minuutplan) van 1832 vinden we het Kievitsven onder sectie C nr. 33-34 en nr. 71-74 in het gebied genaamd *Kruisstraats Veld*. Een aantal jaren geleden bleek de naam bij oudere inwoners nog bekend te zijn. Zo heeft op 17 juli 2002 de heer Tiny Heijmans (overleden zomer 2005), oorspronkelijk inwoner van de Kruisstraat en later inwoner van Oss, mij nog verteld waar het vroegere Kievitsven lag: “komend van de Kruisstraat de spoorweg over links langs het spoor, nu tegen de Binckhorst aan, lag het Kievitsven. Het was geen ven meer, maar een stukje land met wat hout rondom”.

Foto van Martien Veebens, april 2006

Oude vermeldingen

1427: (huis, erf en aangelegen land in Rosmalen) in **kyevitsvenne* (grenzend aan de) Keirckwech¹.

1521: een half campken lants aende huijsberch bij *het kivietsven*, weesende nu een bosken².

1703: bouwland gen. *het Kieventsven* op het Heeschervelt teijnen aan het bouwland op de Lange Heij³.

1729: bouwland ter plaatse gen. *Kievitsven* op het Heeservelt⁴.

1729: houtboske op de Cruijsstraet gen. *Het Kievitsven*, e.z. erfgen. v. d. Horst, a.z. den Arme van Rosmalen, e.e. de gemeen hey, a.e. J. van de Velden c.s.⁵.

¹ *A. Kappelhof, Het Archief van de Tafel van de H. Geest 's-Hertogenbosch, 1980-1991, regestennummer 1730a. *Kappelhof leest: kyemtsvenne.*

² *H. de Werd, Rosmalen Vroeger, [Rosmalen], [1985], blz. 312.*

³ *Als er geen noten vermeld worden, betekent dit dat ik de naamsvermeldingen gevonden heb in de verzameling fiches van de heer A. van der Aa.*

⁴ *De afkorting 'gen.' staat voor: genaamd of genoemd.*

⁵ *De afkortingen 'e.z.', 'a.z.', 'e.e.' en 'a.e.' staan voor: eenzijde, andere zijde, een einde en ander einde.*

1738: houtbos ter plaatse gen. *het Cievitsven*, oost: erfgen. Heer van Bullesheijm, zuid: de Duijnbergen, west: weduwe Jenneke Jan Dalen, noord: de vaerweg.

1742: houtbosje gen. *Int Cievitsven* op de Cruijsstraet, oost: erfgen. Bullisheijm, west: Rudo van Rijn, zuid: de gemeen heijde, noord: de vaerweg.

1781: bouwland, bos en houtgewas gen. *Civitsven* omtrent de Kruijsstraat, e.z. Mevr. Van Renesse, a.z. weduwe Jan van Gerwe, e.e. de gemeen heijde, a.e. kinderen Schippers.

1784: houtbosje gen. *Het Kivitsven*, e.z. Heer van Rijn, a.z. J. Gloudemans, e.e. de Heij, a.e. den Vaerweg.

1786: houtbos en enig daarin liggend bouwland gen. *Het Kivitsven* op 't Heeseind agter de Cruijsstraat, e.z. Jacobus v.d. Doelen, a.z. Roelof Huijsmans, e.e. Antony van Grinsven.

1790: schaarhoutbosje bij de Vlierdse Straat ter plaatse gen. *Het Kivit* [!] in meerdere camp gemeen met de weduwe Hendrik van Boxtel,

e.z. Dirk Claas Zeegers, a.z. Mejuffr. Van Rijn, e.e. de heide, a.e. de vaarweg.
 1802: schaarbosch gen. *Het Kivitsven* op de Kruisstraat tegen de Duijnberg.
 1820: bouwland gen. *Het Kivitsven* op de Kruisstraat.
 1831: houtbos gen. *Het Kivitsven* op de kruisstraat, west: Nicolaas Spierings, noord: de binnenweg [= Agterweg], zuid: de gemeentes heide.
 1839: hakhout aan 't Kruisstraatsveld gen. *Kivitsven*.
 1888: huis, hof, bouwland in het *Kivitsven* bij de Kruisstraat.

Toelichting op de naam

★ Het bepaalde element *ven*

Onder *ven* verstaat men een plas in de heide. Zo'n heideplas is meer dan eens een overblijfsel van een uitgeturfd stuk drassige grond. Een ven kon tot meerdere zaken dienen. Het kon na uitmoering gebruikt worden als drenkplaats voor schapen die op de 'gemene' (= gemeenschappelijke) heide gehoed werden. Ook kon een ven dienst doen als een soort kuil waar vlas 'geroot' werd. Het 'rotten' van vlasstengels was een stinkende bezigheid⁶. In een vlasven of vlaskuil werden de stengels aan de werking van het water blootgesteld ten einde de bastvezels van het hout los te weken⁷. Een ven kon na het droogleggen of droogvallen als hooiland, soms ook als weiland, gebruikt worden. Het kon ook omgezet worden in een bosje met schaarhout (= kaphout) dat onder meer het in de volksmond bekende 'geriefhout' opleverde⁸. Uiteindelijk kon een uitgedroogd ven ook nog, gewoonlijk na veel inspanningen, als akkerland aangewend worden (zie hierboven de omschrijvingen bij de oude vermeldingen).

⁶ *Het werkwoord rotten zegt het al: het is verwant met rotten.*

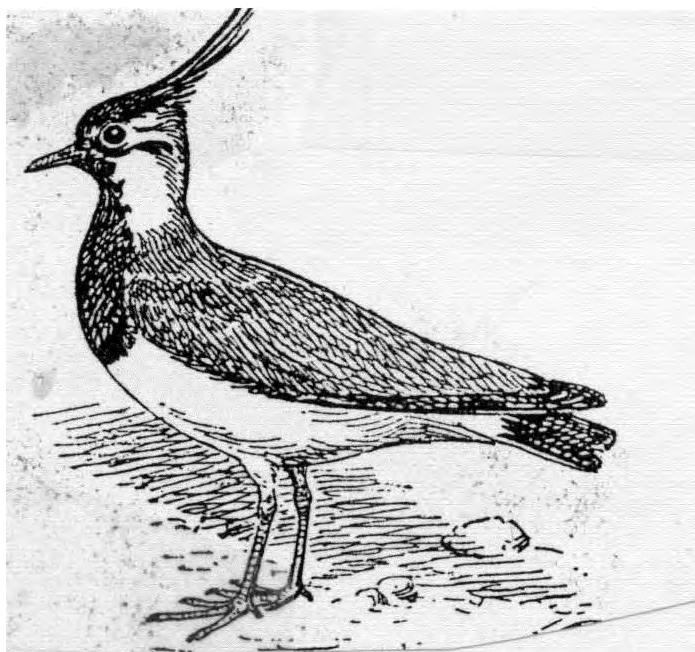
⁷ *Of het Kivitsven ooit als vlaskuil dienst gedaan heeft, moet nader onderzoek uitwijzen!*

⁸ *Van 'geriefhout' maakte men onder meer stelen voor schoppen en bezems. Dit hout werd ook gebruikt voor de 'mutserts', in de volksmond dikwijls uitgesproken als / musters /. Dit zijn takkenbossen die men gebruikte voor het stoken van de oven in het bakhuisje dat gewoonlijk / de bak-est / genoemd werd.*

★ Het bepalende element *kievit*

Het meest voor de hand liggend is om in het eerste deel van de naam een vogelnaam te zien: de kievit. De kievit is een broedvogel van heel verschillende terreinen, zoals weilanden, bouwlanden, duinen, droge en natte heidevelden en moerassen met daarin droge plekken. Een ven, een plas in de heide, is derhalve een geschikt territorium voor de kievit om haar legsel te deponeren⁹.

Toch is een persoonsnaam niet uit te sluiten. In het Bossche Schepenprotocol, registers van vrijwillige rechtspraak opgetekend ten overstaan van schepenen van de stad 's-Hertogenbosch (1367-1811)¹⁰, komen we reeds aan het begin van de 15de eeuw de naam *Kyevit(s)* tegen:

Uit: J.Sluiters, "Prisma Vogelgids Het herkennen van vogels in het vrije veld". Utrecht/Antwerpen 1962 blz.67

Beel [= Isabe(e)]l] Kyevids, weduwe van Wouter van Vucht en Ghysella, dochter van Jacob Kyevid. Deze beide namen komen voor in akten die betrekking hebben op Rosmalen¹¹.

De familienaam *Kievid(s)* kan ontleend zijn aan een uithangbord van een huis of een gevelsteen waar de kievit op afgebeeld stond. Een ander benoemingsmotief uit het dierenrijk voor deze familienaam kan de gelijkenis zijn die er bestond tussen het dier – hier: de kievit – en de drager van de naam. Mogelijk kreeg iemand de bijnaam van deze vogel vanwege zijn snelle (en

tevens parmantige) manier van lopen¹²

⁹ *R. Tolman, De kievit. Een monografie over onze nationale vogel, Baarn, 1977, blz. 16.*

¹⁰ *Een handleiding over wat deze registers voorstellen is die van G. Van Synghe, Het Bosch' Protocol, 's-Hertogenbosch, 1993.*

¹¹ *Achtereenvolgens Bosch' Protocol inventaris Nummer 1182, folio 11 verso: 1400-1401 en Inventarisnummer 1187, folio 104 verso: 1410- 1411.*

¹² *Dank aan mijn broers Jan en Martien voor hun medewerking.*

Hertog Jan van Brabant

In de glorie tijd van de Brabantse Beweging kwamen meerdere Brabantse liederen naar voren, die nog altijd, o.a. op Brabantse Heemkampen, nog steeds gezongen worden. De tekst van *Het lied van Hertog Jan* is van Harrie Beex met muziek van Floris van de Put. Hertog Jan leefde in de dertiende eeuw, was een echte ridder, hield van vechten en was gek op vrouwen. Wat vreemd lijkt voor een ridder, hij maakte en zong liederen en was er net zo bedreven in als het vechten met zwaard en lans. Een ridder moest goede manieren hebben en liederen maken was een daarvan. Jan beheerste die kunst, zoals hij ook een uitstekende vechtersbaas was. Hoofse liederen schrijven was in die tijd vooral een zaak van edelen: het was een verfijnde kunst. Het eerste couplet van Hertog Jan zal bij velen nog wel bekend zijn, maar net als bij het Wilhelmus, laat de rest verstek gaan. (Op pagina 28 in deze Rosmalla staat nog een lied uit de serie “Brabantse Liederens”).

Harry Coppens

Toen hertog Jan kwam varen
te peerd parmant al triomfant.
Na zevenhonderd jaren
hoe zong men t' allen kant:
Harba lorifa, zong den Hertog,
Harba lorifa,
Na zevenhonderd jaren

in dit edel Brabants land.

Hij kwam van over 't water:
den Scheldevloed, aan wal te voet.
t' Antwerpen op de straten
zilveren veren op zijn voet.
Harba lorifa, zong den Hertog,
Harba lorifa,
t' Antwerpen op de straten
lere leerzen aan zijn voet.

Och, Turnhout, stedeke schone,
zijn uw ruitjes groen, maar uw hertjes koen,
laat den hertog binnen komen
in dit zomers vrolijk seizoen.
Harba lorifa zong, den Hertog,
Harba lorifa,
Laat den hertog binnen komen,
hij heeft een peerd van doen.

Hij heeft een peerd gekregen
een schoon wit peerd, een schimmelpoord,
daar is hij op gestegen,
dien ridder onverveerd.
Harba lorifa, zong den Hertog,
Harba lorifa,
Daar is hij op gestegen
en hij reed naar Valkensweerd.

In Valkensweerd daar zaten
al in de kast, de zilverkast,
de guldekoning zijn platen

die wierden aaneen gelast.
Harba lorifa, zong den Hertog.
Harba lorifa,
De guldekoning zijn platen
toen had hij een harnas.

Rooise boeren, komt naar buiten,
met de grote trom, met de kleine trom,
trompetten en cornetten en de fluiten
in dit Brabants Hertogdom.
Harba lorifa zong den Hertog,
Harba lorifa,
Trompetten en cornetten en de fluiten
in dit Brabants hertogdom.

Wij reden allemaal samen,
op Oirschot aan, door een kanidasselaan,
En Jan riep: "In Gods name"!
hier heb ik meer gestaan.
Harba lorifa, zong den Hertog,
Harba lorifa,
En Jan riep: "In Gods name!
reikt mij mijn standaard aan".

De standaard was de gouwe,
die waaide dan, die draaide dan.
die droeg de leeuw mee klauwen
wij zongen alleman:
Harba lorifa, zong den Hertog,
Harba lorifa,
die droeg de leeuw met klauwen
ja, de leeuw van Hertog Jan.

Hij is in den Bosch gekomen
al in de nacht, niemand zag't,
en op de Sint Jan geklommen
daar ging hij staan op wacht.
Harba lorifa, zong den Hertog,
Harba lorifa,
En op de Sint Jan geklommen
daar staat hij dag en nacht.

*Behalve op het slagveld, blonk hertog
Jan I van Brabant ook uit als auteur van
een aantal liedjes.*

Van 's Hertogenbosch naar Berlicum

**Deel 4 van de artikelenreeks
"Overstroming en waterover-
last in 1876" uit de nalaten-
schap van de in 1993
overleden Toon Heijmans.**

**Verderop in deze uitgave deel
5 van deze artikelenreeks: "'s Hertogenbosch
onder water".**

Harry Coppens

Per roeiboot naar Berlicum

Naar Berlicum, was het antwoord, toen ik vroeg
waar ik een kijkje zou gaan nemen. Dat was ge-
makkelijker gedaan dan gezegd, want ik wist
maar al te goed dat de gewone weg daarheen
gedeeltelijk vernield en gedeeltelijk onder water
stond, zoodat er geen kijk op was langs daar er
te komen.

Van een kennis hoorde ik echter dat de Veghelse
boot 's middags om half drie vertrok en ik mij

nabij Sluis No 2 kon laten afzetten, en daar waren bootjes in overvloed aanwezig om naar Berlicum te roeien.

Afgaande op die verzekering, vertrok ik met mijn teekenaar op het bepaalde uur; ik kan echter niet zeggen dat mijn tochtje voorspoedig is geweest, want behalve dat het weer nogal ruw was, had ik denzelfden avond eene promenade te maken die ik voor geen geld in de wereld een tweede maal zou willen doen; doch daarover straks.

Aan de afzetplaats gekomen, hoorde ik van den postbode, dat die overvloedige gelegenheid, waarvan mij 's morgens verteld had, bestond in eene enkele boot, zoodat als er veel passagiers voor Berlicum waren, zeker de helft aan wal kon blijven staan. Gelukkig echter was dit niet het geval en over het overstroomde land roeiden wij naar onze bestemmingsplaats.

Al dadelijk raakte ik in kennis met den heer onderwijzer van Berlicum, die insgelijks in den boot zat en mij opmerkzaam maakte op de huizen die wij rechts en links voorbij voeren, welke huizen zeer zwaar geleden hadden. Hij was zo vriendelijk den schipper te verzoeken op een der huizen aan te houden, opdat wij daar op ons gemak een kijkje zouden kunnen nemen. Het water stond zoo hoog, dat, ofschoon het een dag of drie vallende was, wij met het grootste gemak een stal binnen voeren.

De diepte aldaar was aanmerkelijk en toch was de stal met vee volgepropt. Men had voor de koeien en paarden stellingen opgeslagen, waar zij nu op het droge waren, doch vóór den val voortdurend in het water hadden moeten staan, daar de hoogte van den stal niet toeliet, de stellingen hoger te maken.

Burgemeester Godschalkx

In het dorp legden wij aan, alsof men eene zeehaven binnenliep, en het eerst richtten wij onze schreden naar den heer burgermeester van het dorp als zijnde hij de persoon die ons de beste inlichtingen kon geven. De Edelachtb. heer Godschalkx ontving ons zoo gul als men dat op een Noord-Brabants dorp verwachten kan en

deelde ons de volgende bijzonderheden van zijne gemeente mee.

Berlicum is niet minder dan door drie doorbraken geteisterd. De eerste had plaats op woensdag den 15. maart 's morgens te 5 uur aan den Wamberg en heeft eene breedte van 80 ellen bij 6 meter diepte; van den tweede kon de burgemeester den dag en het uur niet meer herinneren, doch deze is 30 el breed bij 4 meter diep; de derde gebeurde op vrijdag daarop volgende 's morgens te 10 uur, in den zoogenaamden Zomerdijk en is 70 ellen breed bij 5 meter diep.

De woede waarmee het water 't dorp overstroomde kan men het best afmeten als ik zeg dat de polder in drie uren tijds van een groeizaam land dat reeds gedeeltelijk bezaaid was veranderde in een woeste zee, wier golven met eene onweerstaanbare kracht huizen, dijken en boomen beukten.

Men begrijpt welk eene paniek die onverwachte en zoozeer gevreesde vijand tweewegbracht.

Op honderden plaatsen tegelijk hoorde men om hulp roepen en diegenen die vrij gebleven waren kromp het hart ineen, hunne medemenschen in zulk een uiterst gevaar te weten en geene midelen te bezitten om hen te helpen. In de heele gemeente was geen enkele boot, en ook al was er die op dat oogenblik geweest, het zou weinig gebaat hebben, want de golven sloegen zoo hoog dat zelfs zij die droog stonden niet zonder gevaar waren en het ergste duchtten.

De burgemeester echter, bijgestaan door zijn twee broeders, de heeren C. en H. deden al het mogelijke om de verschrikte menigte tot bedaren te brengen en zonden zoodra 't weer het toeliet een bode naar 's- Bosch, om het kostte wat het wilde eene boot met twee schippers te krijgen, waarmee men de overstroomden zou trachten te redden.

632 Geredde personen

Met veel moeite slaagde de bode in zijne zending naar wensch te volbrengen en men begrijpt met welk eene vreugde hij bij zijne terugkomst begroet werd. Zoodra de boot was aangekomen, werd de redding geen minuut uitgesteld, en

daarbij legden de heeren Godschalx een waarlijk bewonderenswaardigen heldenmoed aan den dag. Het getal personen die het reddende vaartuig uit de overstroomde huizen haalde bedroeg niet minder dan 632, waarvan er bij waren die gedurende dagen in de ontzettende onzekerheid hadden verkeerd of zij nog eene minuut te leven hadden. De meesten vonden bij vrienden en kennissen huisvesting en wat geen onderdak had werd in het Liefdehuis ingekwartierd.

Met open armen werden de ongelukkigen door den burgemeester ontvangen en hij rustte niet voor allen verzorgd waren. Ik hoorde van verschillende gemeentenaren van zijn opofferend gedrag gewaren, alsmede dat van zijner twee broeders, en met de grootste voldoening kan ik hier hunne namen neerschrijven als de weldoeners der gemeente Berlicum. Het onderhoud dat wij met den burgemeester hadden, deed hem ons kennen als den man zooals hij ons afgeschilderd was en hij was zoo vriendelijk zelf ons naar de schippers te brengen die ons naar de plaats waar de grootste verwoesting was aangericht, den Wamberg, zouden voeren.

De ravage op de Wamberg

Na een kwartiertje varens bereikten wij het bestemde punt en moesten daar uitstappen. De weg die wij af te leggen hadden, was echter allesbehalve aantrekkelijk. Het water heeft daar vreeselijk huis gehouden: 86 kolossale boomen lagen rechts en links tegen de grond met hunne wortels in de lucht, en zoo sterk was de golfslag dat enkele geheel ont-schorst waren. Die boomen lagen daar over de lengte van een klein half uur en aan het einde daarvan zagen wij een doorbraak voor ons. Wij waren op den Wamberg in het gezicht van het krankzinnigen gesticht Coudewater. De

teekenaar nam er eene schets van, en onze gravure moge een denkbeeld geven van de vernieling die daar is aangericht. Het was reeds donker geworden, en niet zeker wetende of wij in het dorp een logement zouden vinden, lieten wij ons op aanraden van de schippers naar de Dungen-sche brug brengen om vandaar langs den kanaaldijk te voet naar Den Bosch terug te wandelen, waar wij, zooals zij ons verzekerden, droog konden komen. De wind woei tamelijk sterk, en op den smallen kanaaldijk aan weerskanten bedreigd door het water, was het er alles behalve plezierig. Wij aanvaardden echter *faute de mieux* den tocht en ik kan verzekeren dat ik zeer ongerust was zoolang ik het water langs beide ooren hoorde spoken. Hier en daar troffen wij zelfs een plas aan dien wij voorzichtig eerst met eene stok peilden, want dat kon evengoed een gat zijn, en ik geloof niet dat, waren er veel zulke plassen geweest, en ook maar een enkel gat, ik heel veel in het *Huisgezin* van mijn tochtje zou hebben kunnen vertellen. Ik was blij toen ik het lichtje van de sluis in het oog kreeg en wij in Den Bosch aan wal stapten.

De Villa op de Wamberg onder water in 1926. Deze situatie was vergelijkbaar met de overstroming 1876

De moeder

Wie dit gedicht heeft geschreven is mij onbekend. Het is wel Brabants, maar zeker geen Rósmölles.

Het is zeker niet van deze tijd. Maar ouderen kunnen zich de situatie zoals zij dit in haar gedicht beschrijft nog levendig herinneren.

Harry Coppens

Un moeder zat appelen te schellen,
Mien huishouwe docht ze wurt groot.
Ik heb er genoeg mi te stellen,
ik heb ook mien man z'n brood.

Ze zaeg um de taefel daer zitten,
zes kienders un aerige trop.
Ze spulde heel zuut mi de pitten,,
want elk ha een eppelke al op.

Ze zaag op heur wenkskes een kleurke,
dur het hédere lamp licht bestraeld.
Nee, docht ze, geen een bellefleurke,
dè daer in de verte bij haelt.

Toen het oudste, het krullige Mientje
veur ielk nog een eppelke vroeg gaf
Ze aanstonds weer een half dozientje
Maar nou, zin ze, nou is het genoeg.

Ze ha mi di zes wa te stelle
de zurg van een moeder is groot.
Toen rustte ze een bietje van t schrelle,
lei efkes dur haand in de schoot.

En het hoofd kwaam veur over gebogen,
en het schiemerde haer veur het gezicht.
Toen viel het gordientje der ogen,
zo zwaer van de slaop zachjes dicht.

Zo zaat ze dur nog geen minutje of
de ondugden den han het gezien,
een lei, ssst, de vinger op het muntje
en flusterde de andere wa ien.

En ielk dee de schoén van de vutjes,
liep langzaam en stil naer der toe.
En vroeg dan heel zuutjes, heel zuutjes
zeg mag ik nog een eppelke moe.

Es moeder dan slaepende knikte,
ofschoon ze niks heurde en niks zag
nam elk veur ja op en pikte een appel
en schoot in de lach.

Als gedicht is het geen hoogvlieger, maar geeft wel een duidelijk beeld van de huiselijke situatie zo rond de jaren veertig van de vorige eeuw.

Hieronymus Bosch

Harry Coppens

Hieronymus Bosch of Jeroen Bosch, ook wel genoemd van Aken, werd geboren omstreeks het midden der 15^e eeuw te 's-Hertogenbosch. Dat men hem ook wel van Aken noemt wijst er alleen op, dat zijn familie daar vandaan was gekomen. Jaren heeft hij in Den Bosch gewoond en in het jaar 1516 is hij er gestorven. Voor de Sint Jan van Den Bosch heeft hij een stel ontwerpen gemaakt voor de ramen. Aan de poppetjes die de luchtbogen versieren is hij wellicht ook niet vreemd.

Bosch is een zeer eigenaardig mens geweest, die de dingen om hem heen op zijn eigen wijze zag. Vooral in het buitenissige was hij sterk: de duivel, de hel, spoken, tovenaars, Antonius in de woestijn, mensen met gedrochtelijke lichamen, pakkende legenden, het lijden van Christus, het eigenaardige middeleeuwse bedelvolk; dat waren zowat de dingen die hij het liefst in beeld bracht. Bosch was als vakman zeer groot: hij schilderde precies wat hij wilde en werkte kleinheden vaak buitengewoon af.

Toch kon men Bosch niet uitstaan om zijn grillige en ook ijselijke fantasieën..... “dat is me wat al te gek” vindt de gewone burgerman. Bosch ging zeker wel eens over de grens die de hoogste dwaasheid van de hoogste wijsheid scheidt, maar of dat een gebrek in hem was.....

Tijdens zijn leven en na zijn dood heeft hij talrijke navolgers gehad: Pieter Breugel, Mandijn, Met den Bles en Huys. Maar geen van allen zijn zij zover gegaan als hun meester. Bosch bleef de eeuwen door, de meester (de grootste) van het vreemdsoortige....de Poe in de schilderkunst.

Christus op het pretorium.

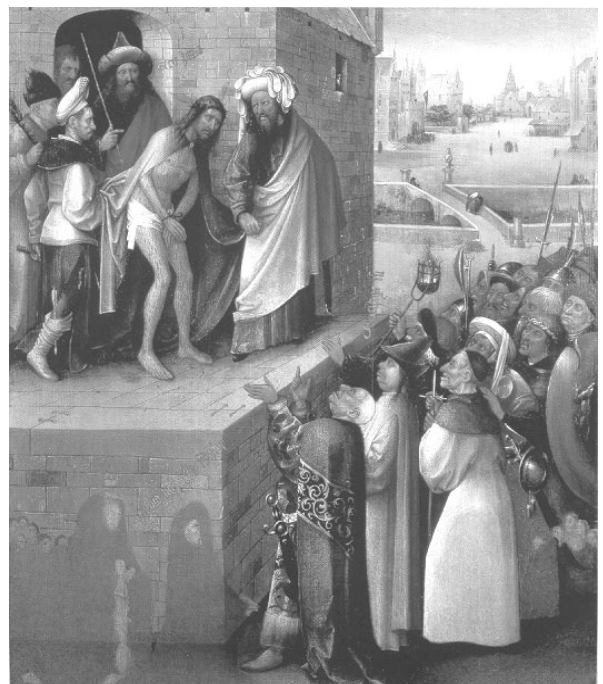
H.B. had altijd een bijzondere voorliefde voor uitzonderlijke dingen. Hij koos voor zijn schilderijen altijd liefst buitengewone personen. Kon het wel anders dan dat hij ons een Christus gaf, bespot en begrinnikt door het grauwe gepeupel der Farizeeën met hun aanhangers en knechten.

O, de hoogmoed en lage menselijkheid, die er staat te lezen op de “smoelen” van deze beestmensen, die nu hun onschuldige prooi in hun midden hebben. Het schilderij is 75 cm hoog en 61 cm breed en is duidelijk verdeeld in twee afzonderlijke groepen.

Boven: Christus met den doornenkroon, de handen geboeid, de spotmantel, de koningsmantel, om de schouders. Om hem heen de mensen die Hem eindelijk vingen.

Onder: De spotters, de grijnzers en ouwe huichelaars, maar ook, de stille deernis van sommige burgers en soldaten. Bezijden op de muur ziet men de woorden in mooie gotische letters (waarvan H.B. zoveel hield) “Salve nos Christe redemptor (=Red ons Christus onze Verlosser). Een beetje verderop “Crucifige eum” (=kruisig Hem) Boven het hoofd van Christus staan de woorden “Ecce homo” (=ziet de mens)

De personen om Christus dragen zowat “klieren uit het Heilig Land”. De personen onder zijn echte typen van de middeleeuwse bourgeois-opz'n-smalst.

Op de achtergrond een Middeleeuwse stad

Mijn dierbaar Ouderhuis

Uit “**LIEDEREN EN GEDICHTEN**” verzameld en opgeschreven door Piet van Helvoort (roepnaam Peter) 1900-1984 in enkele schriften in de twintiger (en dertiger?) jaren. Tussen 1973 en 1976 heeft hij ze bij elkaar gezocht en overgeschreven. Op veelvuldig verzoek van zijn kinderen heeft hij veel liedjes in het voorjaar van 1984, het jaar waarin hij is gestorven, nog eens gezongen en op enkele cassette-bandjes opgenomen door zijn zus Mientje (zuster Josephina van Helvoort) In totaal staan er maar liefst 43 nummers op, waaruit ik “*Mijn dierbaar ouderhuis* “ heb geselecteerd.

(Op pagina 26 staat nog een gedicht uit deze serie)

H. Coppens

Wie kent er hier op aarde
Wat ons nog meer bekoort
Van zo'n onschat'bre waarde
Een meer aantrekkelijk oord
Dat plekje waar wij leerden
En kenden vreugde en kruis
Daar woonden wij heel tevreden
In 't dierbaar Ouderhuis.

Daar werden wij geboren
Vertroeteld en bemind
Omringt door moeders zorgen

En vaders liefste kind
Daar leerden wij te strijden
In 't Werelds woest gedruisch
Daar woonden wij heel tevreden
In 't dierbaar Ouderhuis.

En moeten wij eens scheiden
Van wat ons ligt aan 't hart
Dan zal een band ons binden
Verzachten onze smart
Wij trouwen en wij zoeken
Ons dan een nieuw tehuis
Maar waar er een te vinden
Als ons dierbaar Ouderhuis.

Vaarwel geliefde woning
Gij lusthof mijner jeugd
Wanneer wij u gedenken
Klopt ons 't hart van vreugd
Waar God ons moge voeren
't Zij in paleis of kluis
Ik zal met u gedenken
In 't dierbaar Ouderhuis

Coupletten die ik zinge
Komen op mij zelve neer
Ik was sinds eenige jaren
Niet bij mijn ouders meer
Ik ben hun gaan verlaten
En zocht een nieuw tehuis
Maar waar er een te vinden
Als 't dierbaar Ouderhuis.

Tips voor de huisvrouw

In een heel oud boekje, geboorteaar onbekend, vond ik honderden raadgevingen voor de huisvrouw op het gebied van gezin, huishouding, eerste hulp bij ongelukken enz. Door allerlei ontwikkelingen op velerlei gebied sinds dat voor mij onbekende geboorteaar, zijn daarmee vele tips niet langer toepasselijk en vervangen door eigentijdse hulpmiddelen. Was je voor het bewaren en vers houden van allerlei levensmiddelen op je kelder (in vele huizen niet eens meer aanwezig) aangewezen, thans zijn deze zaken in goede "handen" van koelkast en diepvriezer. Daarmee is niet gezegd dat er voor de huisvrouw van vandaag geen bruikbare tips in zouden staan, die toegepast een besparing kunnen zijn van het huishoudelijk budget. In die tijd sprak men ook van: Een goede huisvrouw is een thuis vrouw, met als variant: En een loopvrouw is een koopvrouw. Mèt de kelder is in onze samenleving ook dit gezegde verleden tijd. Van de vele vermelde tips heb ik een zeer beperkte keuze gemaakt.

Harry Coppens

- ★ **Sla en groenten** blijven vers, wanneer men ze in vochtig papier wikkelt.
- ★ **Noten** kan men goed houden door ze in droog zand te bewaren.
- ★ **Honing** onderzoekt men, doordat men een kleine lepel goed door spiritus roert. Natuurhoning lost op. Wanneer er een neerslag ontstaat, of wanneer de oplossing troebel wordt, is honing vervalst.
- ★ **Brood** blijft vers, wanneer men het in een stenen pot doet en deze met een vochtige doek bedekt.
- ★ **Vlees** blijft enige dagen vers, wanneer men het enige seconden in kokend water houdt.

★ **Ham** kan men ongeveer 2 jaar bewaren, wanneer men de vleeszijde met een flinke leem lap zó bestrijkt, dat deze bij het drogen een absoluut dichte korst geeft. Op het bot bijzonder dik insmeren. De ham mag pas bestreken worden, als hij droog is.

★ **Schimmel op ham en worsten** verwijderd men, doordat men een papje van keukenzout en water erover smeert. De schimmel verdwijnt dan dadelijk.

★ **Te droge kaas** legt men enige dagen in dikke zure melk. Hij wordt dan weer helemaal vers.

★ **Gedroogde peulvruchten** beschermt men tegen wormen, wanneer men ze met zout bestrooit en nu en dan door elkaar schudt.

★ **Verse vis** kan men constateren, door met de vingers erop te drukken. Verdwijnt de indruk dadelijk, dan is de vis vers; zo niet dan is hij al wat ouder.

★ **Wanneer fruit** door het opslaan een flauwe smaak heeft gekregen, of het aroma verloren heeft, dan moet men het enige dagen tussen wollen dekens leggen; het krijgt smaak en aroma weer terug.

★ **Te zoute spijzen** worden weer genietbaar, wanneer men ze onder toevoeging van enige gesneden rauwe aardappelen nog eens eventjes opkookt. De aardappelen, die men weer verwijderen kan, nemen de zoute smaak weg.

★ **Overkoken van melk** voorkomt men, wanneer men wat boter aan de rand van de koker smeert.

★ **Melk** wordt niet zuur, door er wat suiker aan toe te voegen en wel ca. 1 eetlepel per liter.

★ **Groente** nooit lang in water laten staan, maar

dadelijk flink wassen.

★ **Groente** houdt bij koken haar groene kleur, wanneer men de pan niet afdekt.

★ **Groente** ontdoet men van wormen en insecten, als men ze met zout water afwast.

★ **Geel geworden bloenkool** kookt men door wat verse melk bij het kookwater te voegen, waardoor de kool weer wit wordt.

★ **Braadworsten** springen niet open, als men ze in plaats van– wat zo gebruikelijk is– in heet water te leggen, vóór het braden door wat koude melk rolt.

★ **Taaï vlees** wordt gauwer mals door toevoeging van een beetje cognac.

★ **Vet** wordt bij braden mooi bruin door er wat melk aan toe te voegen.

★ **Uien** schilt men het beste onder de kraan. Dat voorkomt het zo lastige tranen der ogen.

★ **Peulvruchten** zout men pas na het koken, daar ze anders lang koken.

★ **Erwtensoepp** kookt men praktisch door er een snee brood in te doen.

De erwten zakken niet op de bodem en branden niet aan.

★ **Zoet geworden aardappels** brengt men in een matig verwarmd vertrek.

★ **Kookluchtjes** verwijdert men uit de keuken, door het plaatsen van een kom met heet water., waarin men wat lavendelolie druppelt.

★ **Het aroma van de koffie** wordt verbeterd, als men vóór het opgieten van heet water in de gemalen koffie een snuifje zout doet.

★ **Oude aardappels** krijgen een betere smaak, als men wat suiker bij het kookwater doet.

★ **De cake, taart, enz.** krijgt een mooie korst, wanneer men hem met melk bestrijkt vóór men hem in de oven schuift.

Afbeelding uit de gedichtenbundel van Rien van de Sterren “Voeten op de stoof “

UNIEKE ROSMALENSE PLATTEGROND

Henk en Mientje Savelkouls-van Nuland

Unieke Rosmalense plattegrond inspiratiebron voor Heemkundekring Rosmalen.

Bijna vijftien jaar kreeg deze unieke plattegrond van Rosmalen, getekend door Wim Westerlaken, veel aandacht van de bezoekers aan het appartement Marktstaete. De kaart had een fraaie plaats in de hal van ons appartement Markt 50, van appartementengebouw Marktstaete.

Bij de spraakmakende verhuizing naar Zevenbergen waren wij het zo eens over de bestemming die deze kaart zou krijgen. Wij zijn immers al vanaf de oprichting lid van de Heemkundekring Rosmalen en er was geen enkele discussie: De fraaie plattegrond van Wim Westerlaken schenken wij aan de Heemkundekring Rosmalen met de volle overtuiging dat die kaart in het fraaie heemhuis Marienwater beslist wel een mooie plek zou krijgen.

Wij volgden ons hart bij de verhuizingen naar Zevenbergen om meer te kunnen betekenen voor dochter Desiree, schoonzoon Pieter en de drie kleinkinderen.

Met een gerust hart gaven we aan de plattegrond, 'n uniek bezit weliswaar, een nieuwe bestemming in Rosmalen om er nog veel mensen van te laten genieten.

Inspiratiebron

Op Allerzielandag 1933 zette Rosmalenaar Wim (Wijnand) Westerlaken het laatste (gekleurde) streepje of lijntje en de plattegrond van zijn en ons dierbaar Rosmalen was klaar. Alles stond erop: een speciale legenda met de buurtschappen met oorspronkelijke benamingen, iedere straat, alle laantjes, karresporen, slootjes en perceelsgrenzen van landerijen stonden er op. Zelfs de plaatsen waar destijds de brievenbussen van de PTT waren geplaatst, werden apart ge-

markeerd.

Wat moet Wim bevlogen zijn geweest van zijn dorp Rosmalen om dat allemaal te weten en vast te kunnen leggen voor iedere Rosmalenaar die dat maar ook wil weten. Vastleggen voor later, want het dorp zou gaan veranderen, een vooruitziende blik van 'n gewone Rosmalense dorpsjongen.

Kostbaar geschenk

Hoe kom je nou aan zo'n speciale plattegrond van Rosmalen, zal menigeen zich afvragen. Dit geheim wil ik u graag eens uitvoerig beschrijven omdat het ook gaat over bekende Rosmalenaren, die veel voor de gemeenschap Rosmalen hebben betekend.

Vrijwel elke week bracht ik in de jaren 80 op zaterdagmorgen een bezoek aan de familie Harry Westerlaken, een gerenommeerd bestuurslid van v.v. OJC ROSMALEN.

Omdat de kaart uit de familie Westerlaken

Het Rosmalense gemeentewapen, detail van de plattegrond

stamt, iets meer informatie over Harry. Hij heeft zelf nooit gevoetbald, maar was toch meer dan 50 jaar actief (bestuurs)- en erelid van OJC en stond als kritisch schrijver bekend als “het menneke langs de lijn”. Hij was lid vanaf 1 augustus 1948 en meer dan 25 jaar nauwgezet en bevlogen OJC-secretaris. Vanaf 1932 ging hij al met zijn kameraden regelmatig kijken naar de wedstrijden van O.D.I. op D’n Nieuwendijk. Harry vertelde eens in ’n interview:

“We trapten op straat wel eens met een zelfgemaakte voetbal van proppen papier met daaromheen repen van een fietsband gewikkeld”.

Tot 1989 was Harry een stille, maar drijvende kracht binnen de toen ook al sterk groeiende vereniging OJC. Luidruchtig was hij wel als supporter langs de lijn en hij kon flink mopperen op de falende scheidrechters en soms ook op het gehele OJC-team. Zo schreef hij bijna wekelijks een column onder de pseudoniem “menneke langs de lijn”. Bij zijn benoeming tot erelid van OJC zei Harry:

”OJC betekende een stuk van mijn leven, want bij OJC kon ik mezelf zijn. Ik was daar ontspannen en hoefde even niet aan mijn werk of de narigheid thuis te denken en dat was een verademing”.

Harry heeft jarenlang de zorg gehad voor zijn zieke vrouw Gerda en die zorg wilde hij niet aan anderen overdragen. Vanaf 1939 werkte Harry bij de gemeente, was afdelingschef van algemene juridische zaken, jarenlang loco-secretaris en notulist van de gemeenteraadsvergaderingen. Harry had bovendien nog vele nevenfuncties in de sociaal-maatschappelijke (armen)zorg en werd als zodanig ook wel armmeester genoemd. Harry is vaak verhuisd, maar is steeds binnen zijn geliefde gemeentegrenzen blijven wonen. OJC had in deze voortreffelijke Rosmalenaar een prachtig bestuurder, die ook altijd lette op de kleine taalfouten, de komma’s en de interpunctie van de journalisten en redactieleden van de OJC-Heraut, het clubcontactblad van de voetbalvereniging OJC.

De plattegrond van Wim Westerlaken zoals die in ons Heemhuis Mariënwater te bewonderen is

Topograaf Wim Westerlaken

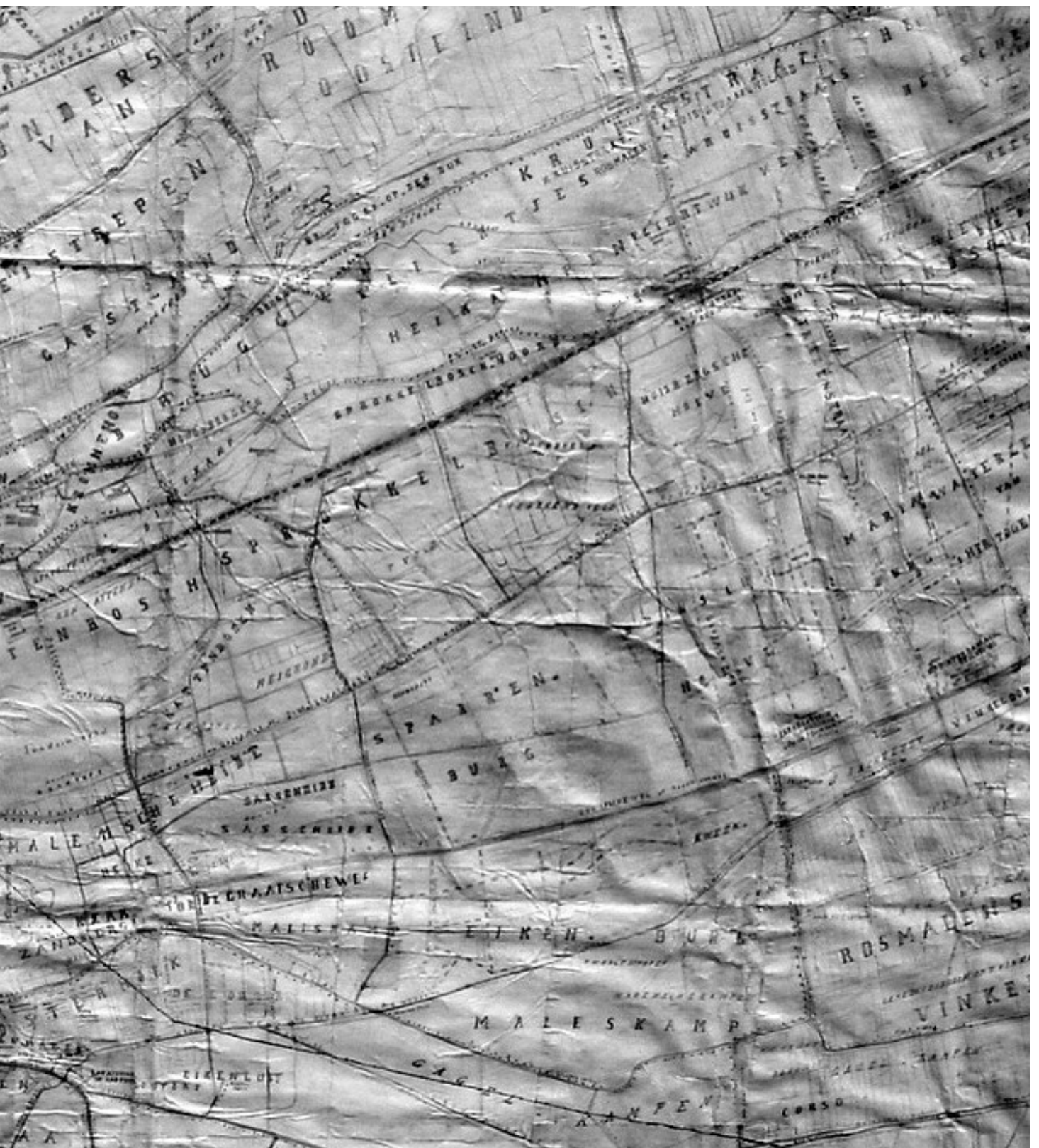
Zeer waarschijnlijk is Wim de eerste en tevens laatste topografisch tekenaar van Rosmalen. Met het vervaardigen van deze topografische (land) kaart van Rosmalen is veel van de oorspronkelijke geschiedenis van ons dorp vastgelegd. Als een echte topograaf legde hij vrijwel alles vast van zijn dorp in de jaren 1930. Hij bracht alle rijkdom die Rosmalen bezat in beeld met originele toponiemen.

Zo heeft Wim een persoonlijk, maar ook een uniek werkstuk afgeleverd dat tot in de lengte van jaren belangrijke informatie verstrekt voor eenieder die toponymisch geïnteresseerd is in Oud-Rosmalen.(1933).

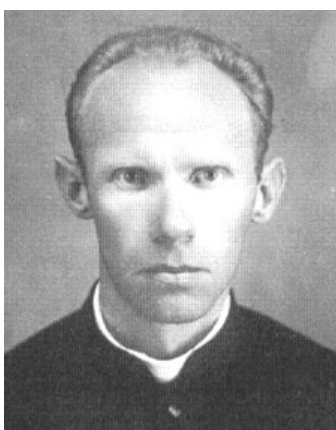

Wim leverde een topprestatie, maar had wellicht in de gedreven persoon van zijn broer Harry een belangrijke raadgever en naamzegger van de vele topografische bijzonderheden van die tijd. Harry kende namelijk als geen ander vrijwel ieder huisje compleet met huisnummer, bijna alle bijzonderheden van Rosmalense mensen en hun verleden en was in deze hoedanigheid een voortreffelijk en betrouwbaar souffleur. De vertaling daarvan voor de "landkaart" leverde het duo vele interessante informatie op en Wim vertaalde dat allemaal op een uniek kunstwerk met pure liefde voor hun eigen dorp Rosmalen. Benoemen, vastleggen en bewaren, zijn belangrijke ankerpunten, waarop heemkunde is gefundeerd. De grote waarde als informatiebron voor de mensen in Rosmalen van nu wordt gevormd door een grote hoeveelheid relevante informatie van toen. Kortom : een uiterst waardevol document.

Missionaris Wim

Wim Westerlaken 1939

De familie Westerlaken was verknocht aan hun dorp Rosmalen. Maar Wim verliet toch zijn geboortedorp. Na zijn jeugd jaren volgde studie en na zijn priesterwijding in 1939 trok pater Wim de wijde wereld in.

Hij verrichtte jarenlang missie-ringswerk in Brazilië, maar moest later wegens ziekte dit zware werk opgeven. Toen hij teruggekeerd was in Nederland werd hij tot pastoor in Boerdonk benoemd. Later als emiritus-pastoor assisteerde hij nog jarenlang als priester in de Sint Lambertusparochie. Harry en Wim en ook Jo, oud-strijder en boekhouder bij bouwbedrijf Pennings, waren geboren en getogen Rosmalenaren.

De lange zwerftocht van de landkaart

De plattegrond van Rosmalen is gereedgekomen in 1933, daarna goed bewaard gebleven en de kaart kwam plotseling tevoorschijn tijdens een van de vele koffieuurtjes.

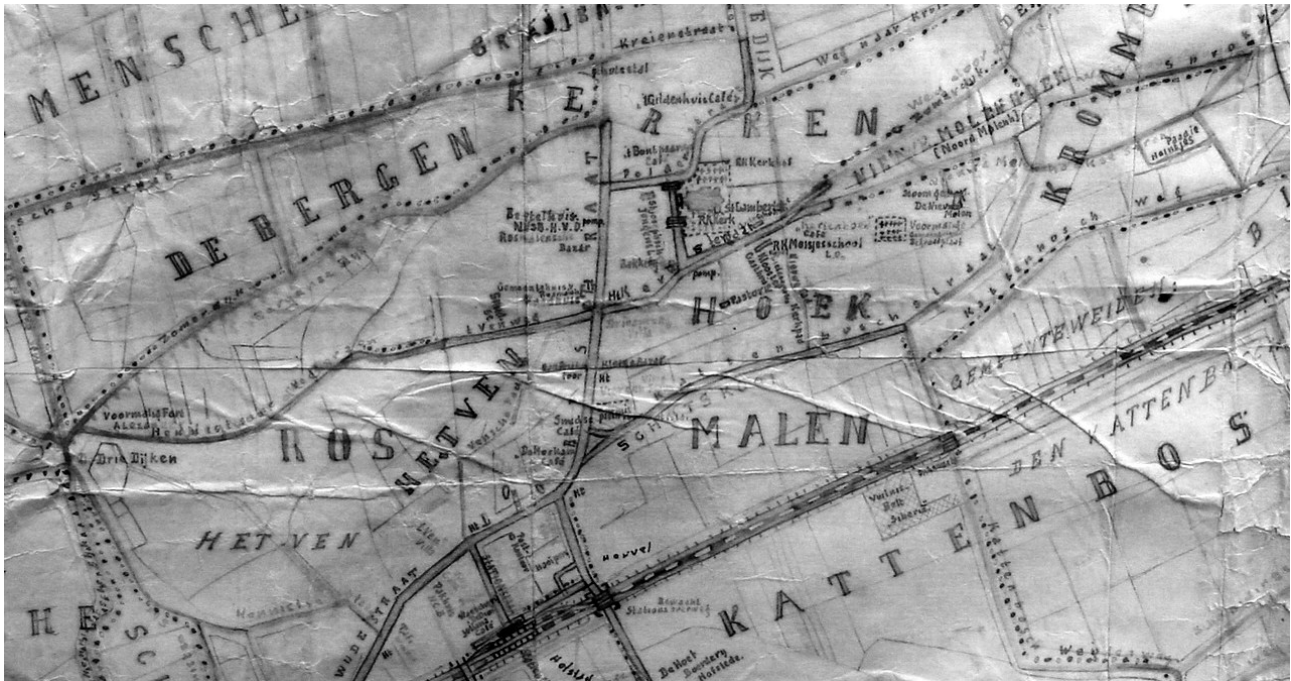
Ook al was 't nog vroeg in de morgen, de koffie stond bij de gastvrije Harrie en Gerda altijd al klaar als ik de wekelijks bijgewerkte standenlijsten van OJC kwam ophalen.

Harrie ontving deze KNVB-informatie als secretaris van de vereniging en de standenlijsten kregen een plaats op de publicatieborden in het clubhuis, waarvan Mientje en ik destijds beheerders waren. Bij de koffiekranstjes was bijna altijd ook Wim aanwezig en hij praatte volop mee over het wel en wee van ons eigen dorpke. Efkes bijbuurten en vooral ook over de veranderingen van Rosmalen.

Op een onverwacht moment kwam hij dus met de plattegrond op tafel. Wim toverde deze tevoorschijn als een gevouwen pakketje uit zijn boekentas. Vol interesse bekeek ik dit unieke werkstuk en gaf hem de suggestie om deze aan de gemeente Rosmalen cadeau te doen. Ik herinner zijn reactie nog als de dag van gisteren! "Nee," zei hij, "we laten hem toch maar opgevouwen in de kast liggen, omdat ie niet wetenschappelijk genoeg is en hier en daar misschien van schaal afwijkt!"

Zonder aan te geven dat ik als Rosmalenaar er wel een plaats voor had, bood Wim deze kaart zomaar spontaan aan, een hartverwarmend aanbod waar ik geen nee tegen kon zeggen. In die periode was ik ook volop met allerlei zaken in Rosmalen bezig, o.a. de school op De Kruisstraat, de Kentering, OJC en ook vertelde ik de ludieke verhalen die zich voor en achter het toneel van het Rosmalense Revue Gezelschap afspeelden. Alles wat mooi was om bezongen, besproken en vertolkt te worden, werd uitgebeeld in een tweejaarlijkse revue, die druk bezocht werd.

Dit was naast OJC vaak onderwerp van gesprek en gezamenlijke liefde voor eigen dorpke. Harrie, Gerda en Wim konden genieten van die Rosmalense verhalen.

Zo tekende Wim Westerlaken in 1933 het Rosmalense centrum

Na lange reis eindbestemming gevonden

Gefascineerd door dit onverwachte geschenk, moest ik iemand zien te vinden die de vele slijtageplekken, ontstaan door het gevouwen opbergen van de kaart, kon en wilde repareren. Vol enthousiasme liet ik de plattegrond zien aan mister Walter van de Westelaken, de oud-onderwijzer aan de St. Joseph-jongensschool. Walter was pas gepensioneerd en wilde ook graag een aandeel leveren in het verbeteren van deze kwaliteitskaart. Volgens zijn zeggen was het een flinke klus. Wekenlang was hij bezig geweest met het gelijkvrouwen en plakken van de versleten hoeken. Hij gaf mij ook de wijze raad om de kaart op te rollen en niet meer te vouwen om beschadigingen te voorkomen. Bij het repareren ontdekten wij dat de kaart in gedeelten was gemaakt door linnen op krantenpapier te plakken. Wat een kolossaal werk moet dat geweest zijn.

Mijn volgende stap was iemand zien te vinden die zo'n grote kaart zou kunnen inlijsten. De kaart bracht ik naar het bedrijventerrein van De Kruisstraat, waar destijds een lijstenmakerij uit

Boxtel gevestigd was. Ook deze mensen waren verrast om zo'n bijzondere opdracht te mogen uitvoeren. Het zou echter wel even tijd in beslag nemen om een plan te bedenken en uit te voeren. Het vormde ook voor hen een aparte uitdaging om er iets moois van te maken. Ongeveer 2 maanden later kreeg ik een telefoontje van kunsthandelaar Andor uit Waalwijk, die de kaart achter glas in een massief eikenhouten lijst met een vaste achterwand had geplaatst. Er was overleg nodig om de grote ingelijste plattegrond in Rosmalen te krijgen.

Transportbedrijf Ad Dollevoet bracht uitkomst om dit probleem op te lossen. Via zijn Langstraatroute werd de kaart afgeleverd op de Oude Baan, waar wij woonden. In 1992 is de kaart meeverhuisd naar het appartement aan de Markt. Sedert oktober 2006 heeft de kaart zijn eindbestemming gevonden bij de Heemkundekring Rosmalen. Naar wij hopen zullen nog veel Rosmalenaren kunnen genieten van dit topografische kunstwerk van Wim Westerlaken.

Veel kijkplezier en hartelijke groeten van Henk en Mientje Savelkoulsvan Nuland uit Zevenbergen.

Maarten van Rossum en de Meierij (2)

Antoine de Visser

Maarten van Rossum als legeraanvoerder van de Hertog van Gelre (1515-1543).

Filips de Schone en Karel de Stoute hadden, toen ze Hertog van Brabant waren, op verschillende manieren geprobeerd de verschillende gewesten in de Nederlanden bij hun bezit te krijgen. In die gewesten werd dan, in plaats van een hertog of graaf, door hen een stadhouder benoemd. De titel Hertog behield alleen Brabant, want dat bleef rechtstreeks onder hun gezag en Brussel bleef de hoofdstad van Brabant én de Nederlanden. De volledige eenwording van de Nederlanden zou pas komen onder Karel V. Hij had als 'Heer der Nederlanden' alle titels in zijn persoon verenigd.

Ondanks dat Karel van Egmond, Hertog van Gelre, in een bestand in 1517 te Utrecht Karel V erkende als Heer van Friesland, verbrak hij al snel het verdrag. Hij beloofde de Friezen, die daar bij hem om hadden gevraagd, zijn blijvende steun. Als bewijs stuurde hij in 1518 Maarten van Rossum naar Sneek en stelde hem daar aan de Staten voor als zijn stadhouder. Maar al in 1519 legde Maarten van Rossum het ambt neer. Hij was meer bevelhebber dan bestuurder. Blijkbaar beviel dat de hertog van Gelre niet, want het blijft enige jaren stil rond zijn bevelhebber.

Dan wordt Maarten van Rossum in 1527 tot bevelhebber genoemd om tegen de bisschop van Utrecht te strijden, op verzoek van de stad Utrecht. Delen van Overijssel (Oversticht) waren in handen van Karel van Gelre. De bisschop zocht steun bij Keizer Karel V door hem de wereldlijke macht van zijn bisdom aan te bieden. Dit op voorwaarde dat de Keizer hem bij zou staan. In 1527 werd dit verdrag te Schoonhoven getekend. De Staten van Overijssel, toen Oversticht geheten en bestuurd door de bisschop van Utrecht, hadden de Keizer de eed van trouw gezworen en er werd in de vergadering van Hol-

land al onderhandeld over betaling voor een leger. Hertog Karel van Gelder besloot daarop te handelen. Maarten van Rossum hield nog steeds de stad Utrecht vast voor de Hertog van Gelre. Hij kreeg opdracht om Den Haag aan te vallen. Maarten trekt op en onder de kreet "Gelre, Gelre" valt zijn leger van twee kanten de stad binnen. Na brandschatting, plundering en een afbetaling vertrok het Gelderse leger weer naar Utrecht. Daarna trok hij naar Overijssel, maar

Maarten van Rossum

daar stond de veldoverste van Keizer Karel, Joris Schenk klaar, die hem gevoelige verliezen toebreacht. Maarten van Rossum trok zich terug. Vervolgens trok hij naar de Meierij. Daar werd zijn leger door Bosschenaren, samen met versterkingen van Helmond en Eindhoven en krijgsvolk uit De Peel vervolgd en tot over de Maas gejaagd.

Het geluk liet Hertog Karel van Gelre in de steek. Hulp vanuit Frankrijk, waar hij om had gevraagd, was ook niet meer te verwachten. Koning Frans I had zijn handen vol om zijn eigen gebied te verdedigen tegen invallen in het noorden, in Picardië, evenals in het zuiden. In Italië had hij diverse nederlagen geboekt. De Hertog verloor stad na stad, zoals Utrecht, het slot bij Amersfoort en zelfs Hattem en Elburg in Gelre.

Jonker Aert Heijm, hoofdschout van 's-Hertogenbosch, dreef een Gelderse groep soldaten, die Megen, Oss en Nuland 'in kolen hadden gelegd' terug, de Maas over. Daarna trok hij met Bosschenaren de Bommelerwaard in en overmeesterde daar het slot Poederoyen, dat opnieuw weer wat in staat van verdediging was gebracht. Daarop vernielde hij deze bezitting van Maarten van Rossum definitief.

In 1528 op 5 oktober werd in Gorinchem de vrede gesloten, waarbij Karel van Gelre zijn landen van Gelre en Zutphen aan Karel V toekende en hij als leenman van de Keizer zou worden aanvaard. Alles zou overgaan naar de Keizer als de Hertog kinderloos zou sterven.

Het vredestraktaat zou ondertekend, van zegels voorzien en bezworen worden, eerst in Arnhem, in bijzijn van vertegenwoordigers van de Keizer en daarna in Mechelen.

Voor dat doel begaf Maarten van Rossum zich naar Mechelen in opdracht van de Hertog. De landvoogdes, Margaretha van Oostenrijk (tante van Keizer Karel V) was daar ook aanwezig. Maar de vermaarde en tegelijk gevreesde legeraanvoerder viel haar mee.

De ruwe soldaat was zijn hoofse opvoeding niet vergeten. Maarten van Rossum tekende daar, namens de Hertog, samen met andere edelen en in tegenwoordigheid van enige leden uit de regering van 's-Hertogenbosch, het vredesverdrag. Margaretha wenste deze overste voor haar Huis te winnen.

Zij bepaalde dat Hertog Karel van Gelre een afdeling ruitery van 250 man onder bevel van Maarten van Rossum ten dienste van de Keizer moest stellen.

Al in 1529 gaf de Keizer aan Maarten van Rossum de opdracht, om met zijn ruitery vanuit Gelre naar Vilvoorden, even ten noorden van Brussel, te trekken. Zo kwam deze stoet Brabant in en trok, onder trompetgeschal en wapperende Gelderse banieren, 's-Hertogenbosch binnen om er voor 1 dag te rusten. De stedelingen liepen uit om die gevreesde aanvoerder te zien. Ze dachten aan wat alom werd gezegd: "Twee Maartens stellen de geheelen wereld in roeren. De eene plaagt de Kerk, de ander de boeren." (Maarten Luther dus en Maarten van Rossum). Het was een indrukwekkende stoet en de veldmaarschalk kwam met vreedzame bedoelingen. De ruitery werd ingekwartierd. Maarten van Rossum nam zijn intrek in de herberg "De Roode Poort", gelegen in de Hinthamerstraat en genoot van het onthaal dat het stadsbestuur hem aanbood. (Mosmans 'Huizen en straten' pag. 34 nr. 272/273: De Rooipoort; Sasse v. Ysselt 'Huizen en Gebouwen I' pag. 247: De Roode Poort). In augustus was Maarten met zijn ruitery weer op de terugreis. Hij trok toen via 's-Hertogenbosch en Hedel naar Arnhem. Voor de overtocht van de ruitery over de Maas bij Hedel werd 7 gulden betaald. (Van Hasselt's Arnhemse Oudheden, III).

Het Gelderse volk hoopte dat er nu blijvende vrede zou komen. Maar al snel kwam er een gerucht dat de Hertog zijn land bij zijn dood, aan de Koning van Frankrijk zou nalaten. Karel van Gelre was kinderloos gebleven, dus was de kans groot dat Gelre in de macht van de Habsburger Keizer Karel V vallen, wat beslist niet zou mogen gebeuren. Waarom had hij anders Nijmegen, Arnhem en Doesburg van een sterk garnizoen voorzien en werden de muren van Arnhem versterkt? Ook sloot hij een verbond met Christiaan III, de Koning van Denemarken, die ook grieven tegen Keizer Karel V had. Het broeide overal in Gelre. Hertog Karel van Gelre voelde zijn einde naderen. Hij belegde in 1537 een landdag in Arnhem. Daar verzocht hij de Staten om de Koning van Frankrijk tot zijn opvolger te benoemen. Zij wensten er geen gehoor aan te geven. De Staten en steden onderhandelden ech-

ter met de Hertog van Gulik en Kleef. Die had eigen rechten op het gebied. Het kwam in 1538 tot een akkoord: Willem van Gulik, oudste zoon van de Hertog van Gulik, werd aangewezen tot opvolger van Hertog Karel van Gelre. In datzelfde jaar stierf Karel van Egmond, hertog van Gelre.

Hij werd begraven in de St.Eusebiuskerk te Arnhem.

Hertog Willem van Gelre

De nieuwe Hertog, Willem van Gulik, kreeg de kans in 1542 om zijn moed en kracht te tonen. De Keizer, Karel V, was met een leger naar Algerië getrokken. De Koning van Frankrijk, Frans I, verklaarde daarop de oorlog aan de keizer en zocht bondgenoten. Die vond hij in de koningen van Denemarken en Zweden en natuurlijk in de Hertog van Gelre. Tegelijk wilde de Sultan van Turkije optrekken naar Wenen. De Hertog gaf Maarten van Rossum opdracht een leger te werven. De trommen roffelden weer door heel Gelre.

Veldmaarschalk Maarten van Rossum had het

plan om dwars door Brabant naar Antwerpen te trekken en die dan te plunderen of brandschatten, zoals destijds in 1528 Den Haag.

In 's-Hertogenbosch was men zich, in opdracht van de Landvoogdes Maria van Hongarije, zus van Keizer Karel V, extra aan het verdedigen: Geldersen moesten de stad uit, huizen die tegen de stadsmuren stonden, werden afgebroken, elke burger moest meehelpen om een aarden wal tegen de binnenkant van de stadsmuren op te werpen. Het rijke mannenklooster van de orde der Wilhelmiten (naar de stichter Wijnand van Basel, ook klooster der Baselaars genoemd) dat in 1205 buiten de St.Teunispoort op een donk was gebouwd, moest worden afgebroken en binnen de stad overgebracht, ondanks alle smeebeden van de kloosterlingen. Ook de Leprozie bij de Vliertsesteeg werd gesloopt en alle bomen rondom de stad gekapt.

Maarten van Rossum trok bij Ravenstein de

Maria van Hongarije (landvoogdes)

Maas over met 14.000 man voetvolk, 2000 ruiters en 18 stuks geschut. Vele dorpen, zoals Erp en St. Oedenrode werden geplunderd en verbrand. Ook Antwerpen was op zijn komst voorbereid. Ze riepen de hulp in van René van Chalons, prins van Oranje, zoon van hertog Hendrik van Nassau, die in zijn vaderstad Breda verbleef. Die lokte met zijn leger Maarten uit tot een gevecht. Maarten van Rossum trok plunderend via Leuven weg uit Brabant. Hij moest terug naar Gelre, want René van Chalons was naar Gelre gezonden om daar met gelijke munt terug te betalen.

In 1543 had Hertog Willem van Gulik opnieuw zijn veldmaarschalk nodig. Keizer Karel V wilde een eind maken aan de plunderingen en brandschattingen door het leger van de Gelderse Hertog en tegelijk zijn macht geheel ontnemen. Maarten van Rossum trok naar Amersfoort, viel de stad aan, die bij de vijfde stormloop zich gewonnen gaf.

De plundering werd afgekocht. Toen trok hij opnieuw naar Brabant. Boxtel werd leeggeplunderd. Daarna was 's-Hertogenbosch aan de beurt. De stad was op zijn komst voorbereid; ze zou zich verdedigen. Dat toonde de stad heel demonstratief door de heraut, die namens Van Rossum de stad kwam opeisen, vanaf de wallen bij de Vugtherpoort dood te schieten. Dat was een belediging die gewroken moest worden, maar Maarten kende zijn kansen en kracht. Een belegering zou hem weken of maanden kosten; de soldaten zouden aan het muiten slaan. Hij trok weg, maar helaas voor het omliggende land, want dat zou moeten boeten voor de dood van de heraut. Vught en het kasteel Leeuwenburg gingen in vlammen op, het Karthuizer- klooster werd geplunderd. Maarten vervolgde zijn tocht eerst naar Vlijmen en opnieuw naar Boxtel. Verder langs dorpen en steden die moesten betalen om brandschatting te

Keizer Karel V

voorkomen. Eindhoven weigerde, werd belegerd, veroverd en leeggeplunderd. Vlak bij Helmond lag het klooster De Haage. Het werd in opdracht van heer Joost van Helmond in brand gestoken en daarna afgebroken ter bescherming van zijn stad tegen Maarten van Rossum.

De zusters waren kort tevoren weggevlucht via 's-Hertogenbosch naar het klooster Annenborg in **Rosmalen**. Van Rossum trok weg met rijke buit; Brabant achterlatend met rokende boerderijen, verwoeste kastelen en geplunderde kloosters.

Hoe kon dat ongestraft gebeuren? Waar was Keizer Karel V? Hij bevond zich nog in Spanje, waar hij zowel daar als op de Middellandse Zee de dreiging van de Turken wilde tegengaan. In 1542 werden zijn troepen nog tegengehouden door Frankrijk. Hij ging daarom in 1543 te Barcelona scheep naar Genua en vandaar door naar Bonn.

Hij was vast besloten om een eind te maken aan het verzet van de Geldersen. Hier verzamelde hij zijn legermacht. Dat leger telde 14.000 Duitse soldaten en 8000 Italianen en Spanjaarden. Uit Brabant kwam een leger van 12.000 man voetvolk en 4000 ruiters, onder aanvoering van René van Chalons, prins van Oranje. Zo trok men op naar Duuren, de sterkste stad van Gulik; Karel V veroverde de stad na twee dagen, die daarna werd geplunderd en in brand gestoken, burgers en soldaten gedood. Geen enkele stad durfde zich meer te verzetten en opende hun poorten.

Willem van Gulik, de Gelderse Hertog, die hoorde van de val van Duuren en van de overgave van Venlo, was verpletterd. Hij was "getemd en als bedonderd en achte daarom alleen zijn heil te staan in de bloote genade des Keizers". Hij wendde zich daarvoor tot René, prins van Oranje, die het verzoek aan de Keizer overbracht.

Op 7 september 1543 bood Hertog Willem van Gulik, in de keizerlij-

ke legerplaats, tegenover Karel V en in het bijzijn van vele edelen en bevelhebbers, zijn onderwerping aan.

De voorwaarden waren hard voor Willem. Hij moest zijn bondgenootschap met Denemarken en Frankrijk verbreken, afstand doen van zijn rechten op Gelre en Zutphen, zijn bevelhebbers ontslaan van hun eed van trouw aan hem en de Keizer als zijn heer en meester erkennen.

Op deze voorwaarden kreeg hij Gulik en Kleef als leen van de Keizer terug. Ravenstein, dat vroeger aan de Franse koning was opgedragen, kwam ter beschikking van de Keizer.

Op 12 september werd Keizer Karel V als erfheer der landen Gelre en Zutphen ingehuldigd. Voor het Kwartier van Nijmegen tekende en zegelde Maarten van Rossum, met zijn broer Johan van Rossum, de oorkonde der overgave.

Uit het taalschrift van ons moeder

Gerrit Mol

Het volgende gedicht wat ik van mijn moeder kreeg, werd volgens mij op bruiloften en partijen voorgedragen. De man die het voordroeg was kolderiek verkleed, maar ik kan me niet herinneren dat het gedicht ook werd gezongen, zoals de tekst suggereert. Wellicht zijn er onder de lezers van Rosmalla wel mensen die het gedicht ook kennen en wellicht de wijs!

De tijd dat ik geboren ben dat was zo waar een klucht
de dokter die schoot in de lach, m'n moeder liet een zucht
m'n vader sprak, o jee, is dat ding nou van mij
ik steek 'm in m'n binnenzak, want hij is toch veel te klein

En toen ik dan wat groter was, toen ging ik naar de school
m'n vader bracht me zelf weg, dat gaf een hele jool
de juffrouw sprak: jij kleine guit, ik bind jou aan de lijn
want anders val je de bank nog uit, je bent nog veel te klein

En toen ik weer wat ouder was, toen wilde ik naar de oost
ik dacht: nou maar goed opgepast, dan krijg ik geen provoost
maar toen ik bij de dokter kwam, toen sprak de harlekijn:
die vent moet naar huis toe gaan, want hij is nog

veel te klein.

Ik moest in militaire dienst, dat was een hele eer
ik dacht: nou maar goed opgepast als ik solliciteer
maar toen ik op de keuring kwam, toen sprak de kapitein:
je moet maar gauw naar huis toe gaan, want jij bent nog veel te klein.

Ik maakte laatst een wandeling, 't was na het middagmaal
ik stapte toen een cafeetje in , dat is toch heel normaal
ik wou toen aan 't biljarten gaan, maar toen sprak de kastelein:
je blijft er met je fikken af, want je bent nog veel te klein.

Ik zat laatst aan een feestdiner, 'k was reuze in m'n schik
ik bracht er ook een meisje mee, al was ze wel wat dik
'k tracteerde haar de hele dag op koekjes en op wijn
maar toen ik haar 's avonds naar huis toe bracht, was ik weer veel te klein.

Ik zal nou maar naar huis toe gaan en eindigen met m'n zang
want hier te staan is niet te doen, dat duurt me veel te lang
en wil je weten hoe ik heet, ik heet Pietje
Pietje Klein, ik heet zoals je allen weet Pietje van IJsselstein.

Ben je geboren vóór 1977?...doorlezen

Nico Spierings

Na 1977 geboren: Ophoepelen, dit begrijp je niet! Hoe is het in godsnaam mogelijk dat wij als geboren in 50-er, 60-er en 70-er jaren, van 1900, nog leven? Volgens de theorieën anno 2005 zouden wij toch allang dood moeten zijn.....

Wij zaten in auto's zonder veiligheidsstoeltjes, gordel of airbag.

Onze bedden en speelgoed waren geschilderd met verf vol lood en cadmium. Boven aan een trap was geen hekje, wie te ver ging kukelde naar beneden. Als je wakker werd hoorde niemand dat, en als er echt iets was moest je hard schreeuwen voordat je ouders het merkten. Flessen met gevaarlijke stoffen en alle apotheekflessen konden we gewoon met onze handjes en beperkte motoriek openen. Poorten en deuren gingen gewoon dicht en als je er met je vingers tussen zat waren ze weg.

Op de fiets zat je achterop met je gat op de bagagedrager en probeerde je vast te houden aan de schroefveren van het zadel voor je.

Een helm hadden ze nog niet eens op een bromfiets, laat staan op een fiets. Water dronken we uit een kraan, niet uit een fles.

Brood stond stijf van de conserveringsmiddelen, na twee weken was een Bums nog net zo vers als in de winkel. Kleur en smaakstoffen moeten toen ook al bestaan hebben, want zo rood, groen of geel als de limonade toen was, zie ik ze nu echt niet meer.

Een kauwgom legde je 's avonds op het nachtkastje en stak je 's morgens weer in je mond. Op school hadden ze maar één maat bank en met zo'n heerlijke klep er aan. Schoenen waren meestal al ingedragen door broer, zus, neef of nicht en ook je fiets was altijd te groot of te klein. Een fiets had geen versnellingen en als er een band kapot was leerde je vader je zo snel mogelijk om die zelf te plakken. We gingen 's morgens weg van huis en kwamen terug als de straatverlichting aan ging. Niemand wist in

de tussentijd waar we waren en we hadden geen GSM mee. Een bos of park was een plek om te spelen en geen viezemannetjesverzamelplek.

Als we naar een vriendje gingen, liep je er gewoon naar toe. Je hoefde niet aan te bellen en ook geen afspraak te maken. Er gingen ook geen volwassenen mee.

Wij aten ook al koekjes en kregen brood met veel boter en werden toch niet dik. We dronken uit dezelfde fles als onze vrienden en niemand werd er ziek van.

Wij hadden geen Playstation, Nintendo, X-box, 64 televisiezenders, videofilms, DVD, surround, eigen televisie, computer of internet. Wij hadden vrienden.

De televisiezender begon pas om 18.00 uur. Dan kwam een uurtje wat leuk voor de kinderen en owee als je daarna durfde op te staan om op een knopje voor een andere zender te duwen (die zaten aan het toestel vast). Pa bepaalde wat en hoelang je daarna nog keek.

We hebben ons gesneden, botten gebroken, tanden uitgevallen en hier werd niemand voor naar de rechter gesleept. Dat waren gewoon "ongelukken" en soms kreeg je er zelfs ook nog een extra pak slaag voor. Wij vochten en sloegen elkaar soms bont en blauw, er was geen volwassene die zich er druk over maakte. Laat staan een lieveheersbeestje op je jas knoopte.

Pedagogisch verantwoord speelgoed maakten we zelf, met stokken sloegen we naar ballen, we bouwden zeepkisten en merkten onder aan de berg of dijk dat we de rem vergeten waren!

We voetbalden op straat en alleen wie goed was mocht meedoen. Wie niet goed genoeg was, moest maar blijven kijken en leren omgaan met teleurstellingen.

Op school zaten ook domme kinderen. Zij kwamen en gingen op dezelfde tijd als wij en kregen dezelfde lessen. Zij deden soms een klas nog een jaar en daarover waren ook geen discussies op de ouderavonden. De meester had altijd gelijk!

We smeerden onze boterhammen zelf, met een grotemensenmes, en als je ze vergeten was, kon je op school niets kopen. Als je de korst niet lust-

te had je de verdere dag iets meer honger.
Wij gingen met de fiets naar school, helemaal zelf, ook in de winter. Als je moeder aan de huisdeur naar je zwaaide was je een watje. Als je problemen veroorzaakt had waren je ouders het eens met de politie. Ze kwamen wel om je te halen, maar niet om je eruit te lullen. Onze daden hadden consequenties. Dat was duidelijk en je kon je niet verstoppen. Wij hadden vrijheid, mislukkingen, succes en verantwoordelijkheid.

We hebben moeten leren er mee om te gaan. Onze generatie heeft veel mensen voortgebracht die problemen kunnen oplossen, innovatief bezig zijn en daarbij risico durven nemen en instaan voor de gevolgen. Hoor jij daar ook bij? “**Gefeliciteerd! Wij waren helden!**”
Geboren na 1977? Strontewijs en toch doorlezen hè. Nu weet jij, zachtewattenkind, ook weer eens wat helden zijn.

Je Oma

Mijn dierbaar Brabant

Zoals op pagina 11 in deze Rosmalla vermeld, het tweede gedicht uit de bundel: “LIEDEREN EN GEDICHTEN” van Piet van Helvoort.

Harry Coppens

*Brabant , mijn Brabant, O land van Gods zegen,
Erf mijner vaderen, geschenk van Omhoog
Ik zing U een loflied langs velden en wegen,
Wieg mijner kindsheid en licht van omhoog.*

*Brabant, mijn Brabant, uw geurige dennen,
Spreiden om uw schouders een donkergroen kleed,
Wijdom de boorden van glinsterende vennen
Spreiden uw heide een purperen tapeet.*

*Brabant, mijn Brabant, zo fris als uw bloemen
Bloeien uw kinders uit vruchtbaar geslacht.
Wie zal naar waarde uw dochteren roemen,
Zedig en schoon in haar Brabantse dracht.*

*Brabant, mijn Brabant, uw nijvere zonen
Werken en zwoegen bij lied en gebed,
Juichen bij het schetteren van koperen tonen
Streef naar Gods glorie en leef naar Gods wet.*

*Brabant, mijn Brabant , zo fors als uw eiken
Stoelt in uw harten het geloof dat verwon,*

*Hoog op uw torens die hemelwaarts reiken
Straalt Christus Kruis in het licht van de zon.*

*Brabant, mijn Brabant, hoe zusterlijk rijgen
Hoeven, kastelen en tempels aaneen.
Rustig en schoon na eeuwenlang strijden,
Rustig en vreedzaam na bet leed van voorheen.*

*Brabant, mijn Brabant, gij droegt mijne schreden
Toen ik nog een kind was, en speelde als een kind.
Moge Ik met ere uw bodem betreden,
Tot ik met ere een graf in u vind.*

's Hertogenbosch onder water

**Uit de nalatenschap van Toon Heijmans deel 5 van de serie:
"Overstromingen en Wateroverlast in 1876"
(zie ook pagina 6 in deze Rosmalla).**

Harry Coppens

Het mocht wel geen verrassing heeten dat de hoofdstad van Noord-Brabant in het afgelopen seizoen door overstroming geteisterd werd, want sedert vele jaren komt het water daar regelmatig elk half decennium een bezoek brengen. Wat daarvan de oorzaak is mogen de waterkundigen uitmaken, wij stippen slechts het feit aan. Het heugt intusschen niemand dat de stad zoo vreeselijk moest lijden als gedurende den jongsten watersnood; waar men nooit water gezien had, moest men nu baden of varen, en menigeen die watervrij meende te zijn en zoo veilig als woonde hij op den toren van St. Jan, werd in zijn kelder en ook in zijn huis door den vijand verrast.

Reeds vele dagen lang kon men verontrustende voortekenen waarnemen, het zoogenaamde Bossche Veld spookte als een woedende zee, de wind was en bleef ongunstig, de spoordijk in de nabijheid van de stad was door den storm van 12 maart op verschillende plaatsen vernield, de vloed steeg allengs hooger, en men sloeg met bezorgdheid de peilschalen gade, die al dieper en dieper wegzonken.

De Wolvenhoek en de Waterstraat

Daar vertoonde zich eindelijk in den morgen van 13 maart het water in den Wolvenhoek, de Waterstraat en andere lage gedeelten der stad. Dat was de alarmkreet die de gansche stad wakker schudde. Men ging aan het ruimen, aan het ophopen en bergen, menschen en meubelen verdwenen uit de onderste verdiepingen der huizen en het water deed plechtig zijn intrede in de oude hertogstad.

Het heeft er bijna twee weken lang geresideerd, zeer zeker wanneer men in aanmerking neemt dat in die bange dagen door velen niet de uren maar de minuten geteld werden.

Met uitzondering van de Markt, waren slechts enkele belendende straten of gedeelten van straten vrij gebleven. In al de overige gedeelten der stad waren alle huizen overstromd, en duizenden zaten –vooral in de achterbuurten– op ellendige zolders, in de koude, van voedsel en brand, van alles beroofd.

In de novelle voor de *Katholieke Illustratie*. in bewerking, zal uitvoerig melding worden gemaakt van bijzonderheden in betrekking tot de overstroming der stad 's- Hertogenbosch, van de eigenaardige levenswijze der bewoners, de zonderlinge middelen van vervoer, van den elendigen toestand waarin velen verkeerden en de zonderlinge tooneelen die in overstromde straten plaats grepen.

De Waterstraat tijdens de overstroming in 1876

De Bossche Parade in 1876

De hulp komt op gang

Wij mogen intusschen niet verzwijgen dat de hulpvaardigheid waarmede men de noodlijdenden te hulp snelde schier grenzenloos was, dat men al het mogelijke heeft gedaan om het lot te

verzachten van de duizenden die in den volsten zin des woords hulpbehoevend waren. Heeft Zijne Excellentie de Commissaris zich beijvert om in den ganschen district doeltreffende maatregelen te nemen, de stedelijke commissie voor den watersnood, met den burgemeester en de wethouders aan het hoofd, verdient de hoogste erkentelijkheid van alle ingezetenen voor de loffelijke wijze waarop zij zich van hare hoogst moeilijke taak heeft gekweten.

Daardoor is het mogelijk geworden dat geen grooter rampen ons getroffen hebben, dat geen menschenlevens te betreuren zijn, dat men niet wijzen kan op slachtoffers die te midden der anders zo welvarende stad van honger en koude omgekomen zijn. Op dit oogenblik is het stadhuis nog in een magazijn van levensmiddelen en kleeren herschapen, en welke halsbrekende werkzaamheden de 1e secretaris der commissie, jonkheer Ridder de van der Schueren, een onzer wethouders, al dien tijd te verrichten heeft gehad zal iedereen gemakkelijk beseffen die met den buitengewonen toestand van naderbij bekend is.

En den boer stond mee peerden op de mèrt

In de gloriëtijd van de Brabantse Beweging kwamen meerdere Brabantse liederen naar voren, die nog altijd, o.a. op Brabantse Heemkampen, gezongen worden. De onderstaande tekst is van Harrie Beex, muziek van Floris van de Put.

Harry Coppens

En den boer die stond mee peerden op de mert
peerden op de mert, mee zeuven dikke peerden
op de peerdenmert
en de boeren kwamen kijken en d'r werd er eentje zot:
zes van die peerden stak ie mee zijne riek kapot
En het zeuvende is gebleven
den boer die stak er neven.
Maar de rest die nam de benen

*en ze gingen aan de haal
boeren en boerinnen en kinder allemaal
en de jong van de klas mee de mister in de pas.
Rap lijk de pielekes in de waterplas
mee de blokken aan de been
mee de blokken aan de voet
spek in de bonen dat is goed.*

En de boer die stond mee koeien op de mert
koeien op de mert, mee zes dikke koeien op de
koeienmert
en de boeren kwamen kijken
en d'r werd er eentje zot
vijf van die koeien stak ie mee zijne riek kapot
en de zesde is gebleven
de boer die zat er neven
*Maar de rest die nam de benen
en ze gingen aan de haal*

*boeren en boerinnen en kinder allemaal
en de jong van de klas mee de mister in de pas.
Rap lijk de pielekes in de waterplas
mee de blokken aan de been
mee de blokken aan de voet
spek in de bonen dat is goed.*

En de boer die stond mee geiten op de mert
geiten op de mert, mee vijf dikke geiten op de
geitenmert
en de boeren kwamen kijken en d'r werd er een-
tje zot
vier van die geiten stak ie mee de riek kapot
en de vijfde is gebleven
den boer die zat er neven
*Maar de rest die nam de benen
en ze gingen aan de haal
boeren en boerinnen en kinder allemaal
en de jong van de klas mee de mister in de pas.
Rap lijk de pielekes in de waterplas
mee de blokken aan de been
mee de blokken aan de voet
spek in de bonen dat is goed.*

En den boer die stond mee schapen op de mert
schapen op de mert, mee vier dikke schapen op
de schapenmert
en de boeren kwamen kijken en d'r werd er een-
tje zot
drie van die schapen stak ie mee zijne riek kapot
en het vierde is gebleven
den boer die zat er neven
*Maar de rest die nam de benen
en ze gingen aan de haal
boeren en boerinnen en kinder allemaal
en de jong van de klas mee de mister in de pas.
Rap lijk de pielekes in de waterplas
mee de blokken aan de been
mee de blokken aan de voet
spek in de bonen dat is goed.*

En den boer die stond mee baggen op de mert
baggen op de mert, mee drie dikke baggen op de
baggenmert
En de boeren kwamen kijken en d'r werd er een-
tje zot
twee van die baggen stak ie mee zijne riek kapot
en de derde is gebleven

den boer die zat er neven
*Maar de rest die nam de benen
en ze gingen aan de haal
boeren en boerinnen en kinder allemaal
en de jong van de klas mee de mister in de pas.
Rap lijk de pielekes in de waterplas
mee de blokken aan de been
mee de blokken aan de voet
spek in de bonen dat is goed.*

En de boer die stond mee kiepen op de mert
kippen op de mert, mee twee dikke kiepen op de
kiepenmert
en de boeren kwamen kijken en d'r werd er een-
tje zot
een van die kiepen stak ie mee zijne riek kapot
en de tweede is gebleven
den boer die zat er neven
*Maar de rest die nam de benen
en ze gingen aan de haal
boeren en boerinnen en kinder allemaal
en de jong van de klas mee de mister in de pas.
Rap lijk de pielekes in de waterplas
mee de blokken aan de been
mee de blokken aan de voet
spek in de bonen dat is goed.*

En den boer die stond allenig op de mert
allenig op de mert, den boer die stond allenig op
de boerenmert
en de boeren kwamen kijken en d'r werd er een-
tje zot
En dieën eenen boer die stak ie mee zijne riek
kapot
En toen is ie dood gebleven,
den boer die liet z'n leven.
Maar de rest die nam de benen
en ze gingen aan de haal
boeren en boerinnen en de kinder allemaal
en de jong van de klas mee de mister in de pas
*Maar de rest die nam de benen
en ze gingen aan de haal
boeren en boerinnen en kinder allemaal
en de jong van de klas mee de mister in de pas.
Rap lijk de pielekes in de waterplas
mee de blokken aan de been
mee de blokken aan de voet
spek in de bonen dat is goed.*

Voor u gehoord 46

Harry Coppens

Van un skôn wijf en veul gekijf.

Driek en Hanne. 'n Skôn wijf, dè waar ut, dè moet gezeed!

Ze waren pas getrouwd en Driek was vóór z'n huwelijk gewend geweest, 's zondags 'n pùtje te gaan kaarten in de herberg in z'n buurt. Na een paar zondagen merkte Hanne wel, dat ie zo onrustig op zijne stoel zat te wiebelen en ze zei toen: "Es ge gèire 'n pùtje gaot kaarte, dan godde mar, kom nej te laot thuis."

Dat ging een tijdje goed, maar van lieverlede liep de wijzer van de klok verder dan ze eigenlijk bedoeld hadden. Als ze op bed lagen, krieg ie brommes. Af en toe pruttelde hij 'n bietje tegen, maar hield verder heel wijselijk zijne mond. Ene keer was ze toch wel wat kwaad geworden, want 's morgens vroeg onze kaartspulder heel nuchter: "Hadde nog lang nagebromd vrouw, toen ik al sliep?"

Naarmate ook die andere makkers langer getrouwd waren, liepen de rik partijen meer uit. Als Driek thuis kwam, lag Hanne al op bed. Zodra hij zich goed en wel heel voorzichtig genesteld had, begon het gemopper onder de dekens. Heel verstandig hield hij zonne mond-want eigenlijk had z'n wèfke gelijk- maar als ie geen kans kreeg om in slaap te vallen, snauwde hij wel eens: "Ik wô, dè oewe mond eer versleete waar ès oew kont ". Hij had het zelfs een keer gewaagd om te zeggen: "Haauwt oew bakkes mar, mopperkont, brombeer, dè ge bent, 't waar alleen men skuld nej, ôk van diej aander ".

't Was op een jankpartij uitgelopen. Hij gaf toe, dat ie het in het verleden te bont had gemaakt en beloofde beterschap.

Dat had niet lang stand gehouden. Zijn vrienden hielden hem aan de kaart. Hanne probeerde er zich in te schikken. Maar op een gegeven moment was de maat vol en het gekif begon opnieuw.

Hij had er een hekel aan en dacht, hoe kan ik

van dat geknor afkomen. Onder de "LèsteMis"- (de Hoogmis)- viel hem iets te binnen.

's Avonds dronk hij in zijn stamkroeg extra moed in.

Ogenschijnlijk nonchalant kroop ie in bed. Op alles wat ze zei, gaf hij geen antwoord. Wat was ze kwaad, langs het furieuze af!

Na wat getier en geraas afgewacht te hebben, sprong hij als een razende Roeland overeind, trok de dekens van het bed, sloeg ze om zich heen, en stond daar als een Icarus met uitgespreide vleugels. Vrouwlied schrok zich rot en heel verbouwereerd riep ze:

"We doede toch mins. Es Ut evangelie begient, moette gaon staon!"

Dom?

Grootmoeder zit sommen te maken met haar kleinzoon. Jouw vader leent 1000 gulden. Hoeveel schuld heeft hij nog na 3 jaar als hij ieder jaar 300 gulden moet aflossen? Hij denkt even na en zegt dan: "Nog 1000 gulden".

"Maar jongen, hoe kunde dè nou zeggen. Ik heb altijd gedacht dè gij heel slim waart. Ik heb dè ook gevraagd aan dè menneke van hier neven. Die wist 't ook nie.

Maar ja, iedereen weet dè die te dom is om veur de duvel te dansen. Die is zo stom ès 't pèrd van O.L. Heer. Mar gè kunt ok niks van rekenen", zegt grootmoeder.

"En gij kent niks van onze pap", zegt 't jongetje.

De pastoor

De pastoor komt iedere week catechismus geven op school. Vandaag heeft hij het gehad over de almacht van God. En hij vertelde het bekende verhaal van hoe hij duizenden mensen die hem gevolgd waren wist te voeden met de 2 vissen en de vijfbroden die een man bij zich had. En er bleven nadat al die mensen gegeten hadden nog een tiental korven met brood en vissen over. Hij heeft nog veel meer wonderen gedaan

en laten zien, dat hij alles kan, wat dan ook. Hij heeft alle macht. Hij is almachtig.

Op het eind van de les vraagt Gieleke:

“Pestoor, ès God nou alles kan, zottiej dan òk eene steen kunne maake dietiej èiges niej zò kunne draage?”

Dezelfde pastoor vertelt op school de parabel van de Verloren Zoon. Toen ie weer naor huis kwaam nò ‘n paor jaor, viel z’n vòdder op z’n aongezicht en weende bitter, zo blij waariej.

Jentje van de smid kèkt ongeleuvig en zî dan:

“Dè’s nogal locht. Valt zellef mar ‘s mi oewe snuit op ‘ne steen. Dan zòdde òk wel brülle”

Luuk..

Luuk en zijn collega Mollenpisser waren beiden vrijgezel en samen trokken ze den boer op voor huisslachten in de novembermaand. Volgens opgezet plan gingen ze van boerderij naar boerderij. In dezen tèt, het hoogseizoen van de slachterij, kwamen ze dikwijls laat thuis. Volgens goede gewoonte hoorde bij elk geslacht varken de nodige borreltjes, zodat ze steevast na hun laatste karwei zwiebelend huiswaarts togen. Wat wil nou:

Op den Hennist mi al die mooi wielen, die nog levende getuigen zijn van de vele dijkdoorbraken, verliest Luuk de macht over zijn fiets, duikt hals over kop den dijk af en plonst het ijskoude water van de wiel in.

Met veel moeite weet de tengere en half aangeschoten Mollenpisser de zwaargewicht aan wal te krijgen. Zijn fiets laag ook in de kreukels.

De ketting laag er af en ‘t stuur stond scheef.

Pas na een kwartier stonden ze weer op d’n dijk en fietsten ze op huis òn.

En Luuk kwam bevroren thuis. ‘s Zondags nò de Leste Mis was Luuk vaste stamgast bij café den Beer. Een van de Rósmòllese notabelen vroeg een keer aan hem:

“Luuk, wanneer gaode de boeren slachte?”

“Es gè vet bent, bende gè d’n uurste”.

Onze edelachtbare was een echte biljartliefhebber. Luuk zat vlakbij toe te kijken. Elke keer als ie ‘t biljart langs kwam was ‘t: *“t is toch we mi*

ons koew, ‘t is toch we mi ons koew”

Hij vertrouwde onze slachter niej, mar hij had hetzelfde liedje zo dikwijls gehoord, dat het hem begon te vervelen en te langen leste vroeg:

“En we isser mi die koew van ulliej?”

“Diej hi net zònne kop ès ge!”

De keu raakte deze keer geen biljartbal maar vloog op zonne kop in twee stukken uit elkaar.

Een kar “in de kneup” leggen.

Dat kon alleen maar met een erd-kar (zandkar).

‘t Woord zegt het al, dat deze kar bestemd was om zand te vervoeren, maar ze werd hoofdzakelijk gebruikt om stalmeest naar bet land te brengen. Van dit voertuig kon de bak achterover gekiept worden, zodat de lading er af schoof. De burries zaten vóór de as met de scharnieren aan de bak vastgemaakt en met een hendel vastgeklemd. Haalde men deze hendel over en gaf men een duwtje zodat het hele geval over z’n zwaar-tepunt heen kwam, dan werkte dit als een hefboom: de bak ging van voren omhoog en van achteren omlaag.

Om de kar “in de kneup” te leggen, werd ze half omgekanteld, d.w.z. op d’r zij gelegd, met één wiel plat op de grond. Dan konden de burries naar achteren getrokken worden, onder de bodem door en staken dan aan de achterkant er van onderen uit. De kar werd weer overeind gezet, maar de burries zaten aan de verkeerde kant. De boer moest de kar weer op z’n kant leggen, zoals die lummels dat gedaan hadden, om de burries weer op de goede kant aan de voorkant te krijgen.

De kar in de kneup leggen, of te wel gereformeerd of hervormd maken, was het onklaar maken van de erdkar. Dit was een onderdeel van het tafelen (toffelen), een volksgericht dat volgde op het schenden van de trouwbeloften.

De buurtschap kwam in het geweer na een grove onrechtvaardigheid, verbreken van de trouwbelofte of de slechte behandeling van de dienstboden en ging gepaard met veel gejoel en herrie. Een heel andere betekenis heeft dezelfde uitdrukking in: *een meisje in de kneup leggen*, n.l. zwanger maken.

HEEMKUNDEKRING ROSMALEN

DANKT ZIJN SPONSORS

- Woningstichting De Kleine Meierij
Weidestraat 2, 5241 CB Rosmalen
- Boundless Business Consultancy
Veemarktkade 8, 5222 AE 'sHertogenbosch
- Boek- en Kantoorvakhandel Robben
Molenhoekpassage 23, 5242 CZ Rosmalen
- Donatus Ond.Verz.Mij.
Hoff van Hollantlaan 8, 5243 SR Rosmalen
- Aann.bedr. P. Hoedemakers en Zn BV
De Grote Elst 40, 5246 JP Rosmalen
- Apotheek Rosmalen-Berlicum
Oude Baan 9, 5242 HT Rosmalen
- Dinos BV
Weidestraat 32, 5142 CB Rosmalen
- Dierenspecialzaak Nico v.d. Berg
Oude Baan 3, 5242 HT Rosmalen
- Croonen Adviseurs BV
Postbus 435, 5240 AK Rosmalen
- Dura Vermeer Bouw BV
Stationsplein 1, 5241 GN Rosmalen
- Lambermontgroep
Burg.Wolterstraat 1, 5241 EM Rosmalen
- Piels BV
Vinkenveld 6, 5249 JT Rosmalen
- Sanidrome Van Grinsven BV
Stadionweg 167, 5246 JT Rosmalen
- Soos Satisfaction
Fort Alexanderstraat 31, 5241 XE Rosmalen
- Dhr J. Verbiesen
Molenstraat 34, 5242 HA Rosmalen
- Gebr. Voets Weg- en Waterbouw
Vinkenveld 4, 5249 JP Rosmalen
- Foto Stijntjes
Molenhoekpassage 4, 5242 CZ Rosmalen
- Haarmode Peter van Wanrooy
Sriensestraat 15 5241AW Rosmalen
- Huijbregts en Peters Notarissen
Hoff v. Hollantlaan 5, 5243 SR Rosmalen
- Cafe 't Zonneke
Hintham 36, 5246 AC Rosmalen
- W. Gloudemans BV
Hintham 117a, 5246 AE Rosmalen
- Spar Langenhuijsen
Hoogstraat 64, 5241 CT Rosmalen